

แนวทางร่างกฎหมายและพัฒนาระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์ไทย*

GUIDELINES FOR DRAFTING LEGISLATION AND DEVELOPING THE ADJUDICATION SYSTEM CONCERNING THAI MONKS

พระครูนิติธรรมบัณฑิต (สุริยา คงคาไหว)^{1*}, พระปราโมทย์ วาทโกวิโท²,
นรากร ทองแท้¹, จริญญา ศรีสุข¹, ชวนะ ทองนุ่น¹, สมบัติ วงศ์กำแหง², ไตรรงค์ ชัยชนะ³

Phrakru Nitithambundit (Suriya Kongkawai)^{1*}, Phra Pramote Vatagovito²,
Narakorn Thongtae¹, Charan Srisuk¹, Chawana Thongnoon¹, Sombat Wongkamhaeng², Trirong Chaichana³

¹คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

¹Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus,
Nakhon Si Thammarat, Thailand

²บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนครศรีอยุธยา ประเทศไทย

²Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phra Nakhon Si Ayutthaya, Thailand

³นักวิชาการอิสระ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

³Independent Scholar, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: suriya.sur@sbss.ac.th

*Tel: 061-526-2919

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางในการร่างกฎหมายและพัฒนาระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์ให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ได้แก่ การศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ กฎหมาย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน และการจัดกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 20 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่าต้องบูรณาการหลักพระธรรมวินัยกับกฎหมายสมัยใหม่ โดยอาศัยทฤษฎีการลงโทษสามมิติ ประกอบด้วย การรักษาความสงบเรียบร้อยและคุณธรรมทางกฎหมาย การกำหนดโทษที่เหมาะสมกับบุคคลตามหลัก Neo-Classical School และการป้องกันฟื้นฟูตามแนวคิด Positive School เพื่อยกระดับพระธรรมวินัยจาก Soft Law สู่ Hard Law ที่บังคับใช้ได้จริง โดยองค์ประกอบสำคัญของระบบที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 1) การตรากฎหมายรองรับในหลายระดับ ตั้งแต่รัฐธรรมนูญจนถึงกฎระเบียบ 2) องค์คณะผู้พิจารณาแบบผสมที่มีผู้ทรงคุณวุฒิทั้งด้านพระธรรมวินัยและกฎหมาย 3) วิธีพิจารณาคดีแบบไต่สวนที่เน้นการค้นหาความจริง พร้อมคุ้มครองสิทธิตาม due process 4) การกำหนดขอบเขตอำนาจที่ชัดเจนไม่ทับซ้อนกับศาลยุติธรรม 5) ระบบอุทธรณ์และการทบทวนคำวินิจฉัย 6) มาตรการทางวินัยที่หลากหลายและได้สัดส่วน และ 7) การรักษาความเป็นอิสระจากการแทรกแซงทางการเมือง นอกจากนี้บทเรียนจากศรีลังกาและพม่าสะท้อนความท้าทายในการสร้างสมดุลระหว่างความเป็นอิสระของสถาบันศาสนากับกลไกตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น ความสำเร็จของการพัฒนาระบบขึ้นอยู่กับ การดำเนินการในสี่มิติ คือ ด้านกฎหมาย ด้านสถาบัน ด้านบุคลากร และด้านสังคม หากสามารถบูรณาการได้ครบถ้วน จะสร้างระบบที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และฟื้นฟูศรัทธาของประชาชนต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งยง

คำสำคัญ: กฎหมายวิธีพิจารณาคดีสงฆ์, พระธรรมวินัย, กระบวนการยุติธรรม

Abstract

This article aimed to propose guidelines for drafting legislation and developing an adjudication system concerning monks that was appropriate to the context of Thai society. The study employed a mixed-methods research design, including a review of academic documents, legal materials, and related research, in-depth interviews with 10 key informants, and focus group discussions with 20 distinguished experts. The data were analyzed through content analysis. The findings revealed that it was necessary to integrate the principles of the Vinaya with modern law by applying the three-dimensional theory of punishment, which consisted of maintaining public order and legal morality, determining appropriate penalties in accordance with the Neo-Classical School, and emphasizing prevention and rehabilitation based on the Positive School. This integration aimed to elevate the Vinaya from a form of soft law to hard law that was practically enforceable. The essential components of the developed system included: 1) the enactment of supporting legislation at multiple levels, ranging from the Constitution to subordinate regulations; 2) a mixed adjudicative panel composed of experts in both the Vinaya and law; 3) an inquisitorial procedure focused on fact-finding while safeguarding rights in accordance with due process; 4) clearly defined jurisdiction that did not overlap with the Courts of Justice; 5) an appeal and review system; 6) diverse and proportionate disciplinary measures; and 7) independence from political interference. Furthermore, lessons from Sri Lanka and Myanmar reflected the challenges of balancing the autonomy of religious institutions with effective oversight mechanisms. Therefore, the success of system development depended on implementation in four dimensions: legal, institutional, personnel, and social. If these dimensions were fully integrated, the system would create transparency, accountability, and sustainably restore public confidence in Buddhism.

Keywords: Ecclesiastical Procedural Law, Vinaya, Justice System

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมและวัฒนธรรมที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ของชาติไทยมาอย่างยาวนาน โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและศูนย์กลางการถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 67 ได้บัญญัติให้รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนความรับผิดชอบของรัฐในการสนับสนุนให้สถาบันศาสนามีความเข้มแข็งและยั่งยืน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, 2560) ปัจจุบัน การบริหารคดีสงฆ์ใช้ระบบนิติกรรมซึ่งมีรากฐานจากพระวินัยปิฎกและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยมุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยของคณะสงฆ์และป้องกันการประพฤติผิด (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535, 2535) ในบริบทสากล หลายประเทศได้พัฒนากลไกพิจารณาคดีทางศาสนาที่มีโครงสร้างชัดเจน เช่น ระบบศาลชารีอะห์ในอินโดนีเซียที่บูรณาการหลักศาสนาอิสลามกับกฎหมายแห่งชาติ (Hooker, M. B., 2008) หรือระบบกำกับดูแลสงฆ์ในพม่าที่มีกลไกเฉพาะผ่านสภาสงฆ์ที่เป็นทางการ (Huxley, A., 1995) กลไกเหล่านี้สะท้อนแนวโน้มการบูรณาการระหว่างหลักศาสนากับกฎหมายบ้านเมือง โดยมุ่งสร้างมาตรฐาน ความเป็นธรรม และความเชื่อมั่นจากสาธารณะ ขณะเดียวกันก็รักษาความเป็นอิสระทางศาสนาและเคารพหลักการพื้นฐานของแต่ละศาสนา

การพัฒนากระบวนการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์มีความสำคัญในหลายมิติที่แตกต่างกัน ในมิติแรก ระบบที่มีมาตรฐาน โปร่งใส และเป็นธรรมจะช่วยธำรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนและป้องกันการสูญเสียความเชื่อมั่นต่อสถาบันพระพุทธศาสนา ในมิติที่สอง กลไกที่เหมาะสมจะแก้ไขข้อขัดแย้งภายในคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และลดความซ้ำซ้อนกับศาลยุติธรรมทั่วไป โดยคำนึงถึงความเฉพาะของพระธรรมวินัยและบริบททางศาสนา ในมิติที่สาม การผสมผสานพระธรรมวินัยกับกฎหมายสมัยใหม่จะลดช่องว่างทางกฎหมาย โดยเฉพาะกรณีที่มีความผิดทางพระธรรมวินัยมีลักษณะเป็นความผิดทางอาญาด้วย (พระมหาสุชาติ ธรรมกาโม และคณะ, 2565) ในมิติสุดท้าย การพัฒนาระบบดังกล่าวสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลและสิทธิมนุษยชน โดยสร้างสมดุลระหว่างการรักษาความเป็นอิสระของคณะสงฆ์ตามรัฐธรรมนูญกับความจำเป็นในการมีกลไกตรวจสอบที่โปร่งใสและเป็นธรรม การยกร่างกฎหมายและพัฒนาระบบจึงเป็นการวางรากฐานระยะยาวสำหรับการบริหารคดีสงฆ์ที่ตอบสนองความท้าทายของสังคมสมัยใหม่

สังคมไทยเผชิญความท้าทายจากปัญหาการประทุพผิตพระธรรมวินัยที่ส่งผลกระทบต่อความศรัทธาและความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ปัญหาครอบคลุมหลายมิติ ทั้งการละเมิดศีลธรรมร้ายแรง เช่น การประทุพผิตทางเพศและการเสพของมีนเมา การบริหารทรัพย์สินที่ขาดความโปร่งใส เช่น การสะสมทรัพย์สินจำนวนมากที่ขัดต่อหลักความสมณะ และปรากฏการณ์การทำให้ศาสนาเป็นสินค้าที่สร้างความเสียหายต่อความศรัทธาอย่างกว้างขวาง (Kitiarsa, P., 2008) อย่างไรก็ตาม ปัญหาหลักไม่ได้อยู่ที่ตัวความผิดเท่านั้น แต่อยู่ที่กระบวนการจัดการกับความผิด การศึกษาของ พระมหาสุชาติ ธรรมกาโม และคณะ ชี้ให้เห็นว่าการบังคับใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มีปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะความไม่ชัดเจนของกระบวนการพิจารณา มาตรฐานการบังคับใช้ที่ไม่สม่ำเสมอ และความล่าช้าในการดำเนินการทางวินัย กระบวนการนิคหกรรมปัจจุบันยังอยู่ภายใต้โครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์ และมีข้อจำกัดในด้านความโปร่งใส ความเป็นกลาง และมาตรฐานของการพิจารณา โดยเฉพาะในสังคมที่ให้ความสำคัญกับหลักนิติรัฐและสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ ยังพบความไม่สอดคล้องระหว่างการบังคับใช้พระธรรมวินัยกับกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งก่อให้เกิดความสับสนเกี่ยวกับเขตอำนาจและอาจส่งผลให้ผู้กระทำผิดหลุดพ้นจากการถูกลงโทษที่เหมาะสม ปัญหาเหล่านี้สะท้อนความจำเป็นในการพัฒนากลไกใหม่ที่แก้ไขข้อจำกัดของระบบเดิมได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับมาตรฐานสากล (พระมหาสุชาติ ธรรมกาโม และคณะ, 2565)

จากสภาพปัญหาดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งเสนอแนวทางการยกร่างกฎหมายและพัฒนาระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย เพื่อสร้างมาตรฐานการพิจารณาคดีสงฆ์ ลดความขัดแย้งระหว่างพระธรรมวินัยกับกฎหมายบ้านเมือง และเพิ่มความโปร่งใสในกระบวนการยุติธรรมทางศาสนา โดยคำนึงถึงการรักษาความเป็นอิสระของคณะสงฆ์ การสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน และการสร้างกลไกประสานงานที่ชัดเจนกับศาลยุติธรรมของรัฐ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเสนอแนวทางในการยกร่างกฎหมายและพัฒนาระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์ให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "แนวทางการยกร่างกฎหมายและพัฒนาระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์ไทย" เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารและวิเคราะห์กฎหมาย

ผู้วิจัยศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัย บทความทางกฎหมาย และรายงานการประชุมที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งองค์กรศาลสงฆ์และกระบวนการพิจารณาคดีผิดพระธรรมวินัย รวมถึงการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับศาลหรือองค์กรเฉพาะทางด้านศาสนา

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 10 คน โดยเลือกแบบเจาะจงจากตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมและการบริหารคณะสงฆ์ ประกอบด้วย ผู้แทนจากศาล อัยการ ตำรวจ ทนายความ และหน่วยงานราชการที่มีบทบาทในการกำกับดูแลหรือบริหารกิจการคณะสงฆ์

ขั้นตอนที่ 3 การประชุมกลุ่มย่อย

ผู้วิจัยจัดกิจกรรมประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ภาคใต้ จำนวน 20 คน ประกอบด้วย พระภิกษุในระดับต่าง ๆ นักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ ตัวแทนจากศาล อัยการ ตำรวจ ทนายความ และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลจากทั้ง 3 แหล่ง มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และเปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดทางวิชาการและกฎหมายที่ศึกษาไว้ เพื่อสังเคราะห์ข้อเสนอแนะทางกายกร่างกฎหมาย และพัฒนาระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์ไทย เพื่อนำเสนอผลการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์และทฤษฎีทางกฎหมาย พบว่า การพัฒนาระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์มีความจำเป็นและความเหมาะสมต่อบริบทสังคมไทยปัจจุบัน โดยมีผลการวิเคราะห์ในหลายมิติ ดังนี้

1. ความจำเป็นในการปฏิรูประบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์

1.1 ปัญหาของระบบปัจจุบัน

การศึกษา พบว่า ระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์ของประเทศไทยยังคงดำเนินการภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา โดยใช้กลไกนิติกรรมเป็นเครื่องมือหลักในการควบคุมวินัยพระสงฆ์ แม้ระบบนิคหกรรมตามพระธรรมวินัยจะเป็นกลไกดั้งเดิมที่มีรากฐานยาวนานและมีคุณค่าในทางศาสนา แต่กลับถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นและบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งปัญหาสำคัญของระบบปัจจุบันประกอบด้วย

1.1.1 ลักษณะเป็น Soft Law ระบบนิคหกรรมมีลักษณะเป็นกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและ

วินัยที่อาศัยความสมัครใจและแรงกดดันทางสังคมเป็นหลัก จึงขาดประสิทธิภาพในการจัดการกับความผิดที่มีผลกระทบต่อสาธารณะและมีลักษณะร้ายแรง

1.1.2 ขาดมาตรฐานที่เป็นเอกภาพ การพิจารณาคดีความผิดยังคงอยู่ภายใต้ดุลพินิจของเจ้า

คณะในแต่ละภูมิภาคหรือแต่ละลำดับชั้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดความแตกต่างในการตีความพระธรรมวินัยอันเป็นผลมาจากปัจจัยด้านภูมิภาค วัฒนธรรมท้องถิ่น หรือทัศนคติส่วนบุคคล

1.1.3 ความไม่โปร่งใสและการตรวจสอบได้ ขาดกลไกการตรวจสอบที่เป็นอิสระและ

การบันทึกกระบวนการพิจารณาที่ชัดเจน ทำให้เกิดข้อครหาว่าการดำเนินการของคณะสงฆ์ขาดความโปร่งใสและมาตรฐานเดียวกัน

1.1.4 การขาดระบบอุทธรณ์ ไม่มีระบบอุทธรณ์หรือการทบทวนคำวินิจฉัยอย่างเป็นทางการ

ทำให้คำวินิจฉัยในหลายกรณีถือเป็นที่สุดโดยไม่มีช่องทางให้ตรวจสอบความถูกต้อง

1.2 ผลกระทบต่อความศรัทธาและเสถียรภาพทางสังคม

ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีลักษณะซับซ้อนและส่งผลกระทบต่อความศรัทธาของสาธารณชนโดยตรง ได้แก่ การประพฤติผิดทางเพศ การแสวงหาผลประโยชน์จากศรัทธาประชาชน การสะสมทรัพย์สินเกินสมควรวิสัย และการเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมือง ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้เกิดวิกฤตศรัทธาและบั่นทอนความเชื่อมั่นต่อสถาบันสงฆ์ในระยะยาว

2. กรอบทฤษฎีและแนวคิดทางกฎหมายที่รองรับ

การพัฒนากระบวนการพิจารณาคดีสงฆ์สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับทฤษฎีการลงโทษและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยสามารถวิเคราะห์ได้ในสามมิติหลัก ประการแรก ในมิติการรักษาความสงบเรียบร้อยและคุณธรรมทางกฎหมาย ระบบที่พัฒนาขึ้นสามารถทำหน้าที่เสมือนกลไกที่มุ่งรักษาความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยอาศัยทฤษฎีว่าด้วยการลงโทษในเชิงสังคมที่บทลงโทษมิใช่เพียงเพื่อการตอบแทนความผิด แต่ยังมีเป้าหมายเพื่อแสดงให้เห็นว่าสังคมไม่อาจยอมรับพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนจากพระธรรมวินัยได้ ประการที่สอง หลักการกำหนดโทษที่เหมาะสมกับบุคคล (Individualized Sentencing) มีบทบาทสำคัญ เนื่องจากพระสงฆ์มิได้เป็นเพียงบุคคลทั่วไป แต่เป็นผู้สละเพศฆราวาสเพื่อเข้าสู่สมณเพศ การกระทำความผิดจึงต้องพิจารณาทั้งในฐานะความผิดที่มีผลกระทบต่อสาธารณะ และในฐานะการละเมิดพันธกรณีทางศาสนา แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีของสำนัก Neo-Classical School ที่ให้ความสำคัญกับความแตกต่างของแต่ละบุคคลและพฤติกรรมแห่งคดี ประการที่สาม ทฤษฎีการป้องกันสังคมและแนวคิดของสำนัก Positive School อธิบายว่า การลงโทษควรมุ่งไปที่การป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำผิดซ้ำ และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ระบบการพิจารณาคดีสงฆ์จึงควรมีลักษณะของกลไกที่ช่วยให้พระสงฆ์ผู้ทำผิดสามารถกลับเข้าสู่เส้นทางแห่งพระธรรมวินัยได้ โดยการนำแนวคิดจาก Classical School ที่เน้นการใช้เหตุผลและเสรีภาพมาผสมผสานกับ Positive School ที่เน้นปัจจัยเชิงโครงสร้างและสังคม ในแง่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ระบบที่พัฒนาขึ้นมีความใกล้เคียงกับหลักการดำเนินคดีอาญาในระบบสากล กล่าวคือ ต้องมีกระบวนการค้นหาความจริง การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา และการถ่วงดุลอำนาจ นอกจากนี้ ยังมีศักยภาพในการทำให้พระธรรมวินัยก้าวพ้นจากการเป็นเพียง Soft Law ไปสู่การมีสถานะเป็น Hard Law ที่บังคับใช้ได้จริง

3. ผลการศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการประชุมกลุ่มย่อย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อย พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายภาคส่วนและพระสงฆ์ในระดับต่าง ๆ ต่างสะท้อนความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า ประเทศไทยมีความจำเป็นต้องพัฒนากลไกการพิจารณาคดีสงฆ์ที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย ทั้งนี้ เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นภายในคณะสงฆ์ได้ก่อให้เกิดวิกฤตศรัทธาในหมู่พุทธศาสนิกชน การมีระบบการพิจารณาคดีที่เหมาะสมจึงถูกมองว่าเป็นกลไกเชิงนวัตกรรมทางกฎหมายที่สามารถสร้างมาตรฐานกลางและลดความเหลื่อมล้ำในการบังคับใช้พระธรรมวินัย

อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลได้สะท้อนถึงข้อห่วงกังวลในหลายประการ โดยเฉพาะประเด็นความทับซ้อนของอำนาจระหว่างพระธรรมวินัยกับกฎหมายบ้านเมือง หากระบบที่พัฒนาขึ้นมีอำนาจมากเกินไป อาจถูกมองว่าเป็นการละเมิดอำนาจอศาลยุติธรรมในระบบกฎหมายไทย ขณะเดียวกัน หากอำนาจถูกจำกัดมากเกินไป ก็อาจไม่แตกต่างจากกลไกคณะสงฆ์ที่มีอยู่เดิม

จากการเปรียบเทียบกับต่างประเทศ พบว่า ศรีลังกาแม้ศาสนาพุทธเถรวาทจะเป็นศาสนาหลัก แต่การกำกับดูแลพระสงฆ์ยังคงอยู่ในมือคณะสงฆ์เป็นหลัก โดยรัฐมีบทบาทสนับสนุนทางอ้อม ขณะที่พม่าได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการสังฆมหานายกะ (MaHaNa) ซึ่งเป็นองค์กรกึ่งรัฐที่มีอำนาจในการควบคุมดูแลและพิจารณาพระสงฆ์ทั่วประเทศ แม้จะสามารถรักษามาตรฐานได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ถูกวิจารณ์ว่ามีการเมืองเข้ามาแทรกแซง

ประเทศไทยจึงอยู่ระหว่างสองแนวทาง คือ ระบบคณะสงฆ์ที่พึ่งพาหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักแต่ขาดมาตรฐาน และระบบที่รัฐเข้ามาควบคุมโดยตรงซึ่งเสี่ยงต่อการเมืองแทรกแซง ดังนั้น การพัฒนาระบบการพิจารณาคดีสงฆ์ในไทยจึงต้องออกแบบให้เป็นกลไกกลางที่มีความเป็นอิสระ โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยมีการประสานงานกับทั้งคณะสงฆ์และรัฐ

4. จุดแข็งและข้อจำกัดของแนวทางที่เสนอ

4.1 จุดแข็ง

4.1.1 การสร้างมาตรฐานที่เป็นเอกภาพ ระบบการพิจารณาคดีที่พัฒนาขึ้นมีความสำคัญต่อการสร้างมาตรฐานกลางที่เป็นเอกภาพในระดับชาติ เนื่องจากปัจจุบันการพิจารณาความผิดทางพระธรรมวินัย

ยังคงอยู่ภายใต้ดุลพินิจของเจ้าคณะในแต่ละภูมิภาค ซึ่งอาจก่อให้เกิดความแตกต่างในการตีความพระธรรมวินัย การมีระบบที่เป็นมาตรฐานจะช่วยลดช่องว่างและความแตกต่างในการตีความ และสอดคล้องกับหลัก Rule of Law ที่เน้นความเสมอภาคและความมั่นคงแน่นอนของกฎหมาย

4.1.2 ความโปร่งใสและตรวจสอบได้ ความโปร่งใสและการตรวจสอบได้ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาระบบ โดยการจัดให้มีระบบที่รองรับและมีวิธีพิจารณาที่ชัดเจน เช่น การกำหนดขั้นตอนพิจารณาเป็นลายลักษณ์อักษร การจัดทำบันทึกคำวินิจฉัยและเผยแพร่ต่อสาธารณะ การเปิดช่องให้มีการอุทธรณ์หรือทบทวนคำวินิจฉัย และการมีผู้แทนจากหลายฝ่ายในองค์คณะ จะช่วยสร้างกลไกการตรวจสอบเชิงสถาบัน

4.1.3 การรักษาความศรัทธาของประชาชน ระบบการพิจารณาคดีที่พัฒนาขึ้นเป็นเครื่องมือเชิงโครงสร้างที่ช่วยฟื้นฟูและธำรงศรัทธาของประชาชน โดยสร้างความมั่นใจในการตรวจสอบ ป้องกันการปล่อยปละละเลย ยืนยันคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ และเสริมสร้างความศรัทธาในเชิงสังคมวิทยากฎหมาย

4.1.4 การจัดการข้อพิพาทภายในศาสนาอย่างเหมาะสม การมีระบบเฉพาะทางจะทำให้การจัดการข้อพิพาทดำเนินไปตามหลักเกณฑ์ที่สมดุลระหว่างพระธรรมวินัยกับหลักนิติธรรม โดยข้อพิพาทที่มีมิติทางศาสนาโดยตรงจะสามารถพิจารณาโดยผู้ที่มีความรู้ทางพระวินัย ขณะเดียวกันยังยึดถือหลักการด้านสิทธิมนุษยชน และกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่

4.1.5 ความสอดคล้องกับแนวทางสากล การพัฒนาระบบการพิจารณาคดีสังฆสอดคล้องกับแนวทางสากลที่หลายประเทศใช้ในการธำรงความศรัทธาและเสริมสร้างมาตรฐาน เช่น คณะกรรมการสังฆมหานายกในพม่า Ecclesiastical Tribunals ในศรีลังกา ศาลซารีอะห์ในประเทศมุสลิม และศาลศาสนจักรในคริสตจักรโรมันคาทอลิก ซึ่งสะท้อนว่าการมีองค์กรตุลาการเฉพาะด้านศาสนาเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับในสังคมโลก

4.2 ข้อจำกัด

4.2.1 ความไม่พร้อมทางโครงสร้างกฎหมาย ปัจจุบันยังไม่มีบทบัญญัติทางกฎหมายที่รองรับการมีอยู่และการปฏิบัติหน้าที่ของระบบการพิจารณาคดีสังฆโดยตรง แม้จะมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม แต่กฎหมายดังกล่าวมุ่งเน้นไปที่การบริหารจัดการคณะสงฆ์ในเชิงปกครอง มากกว่าการวางกลไกเชิงตุลาการ การพัฒนาระบบจึงจำเป็นต้องมีการตรากฎหมายใหม่หรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

4.2.2 ความเห็นที่แตกต่างกันภายในคณะสงฆ์ พระสงฆ์บางส่วนยึดมั่นในระบบนิคหกรรม และเห็นว่าการพัฒนาระบบใหม่อาจลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของพระธรรมวินัย ขณะที่อีกส่วนหนึ่งเห็นความจำเป็นในการเพิ่มความโปร่งใสและมาตรฐาน นอกจากนี้ ยังมีข้อกังวลว่าหากระบบถูกจัดตั้งขึ้นโดยมีกฎหมายบ้านเมืองเป็นฐานรองรับ อาจนำไปสู่การแทรกแซงจากรัฐ

4.2.3 ความเสี่ยงจากการทับซ้อนกับกฎหมายบ้านเมือง พฤติกรรมของพระสงฆ์บางประเภทมีลักษณะเป็นความผิดซ้อนที่มีทั้งมิติของการละเมิดพระธรรมวินัยและการละเมิดกฎหมายบ้านเมือง หากไม่มีการกำหนดขอบเขตอำนาจที่ชัดเจน ย่อมเกิดปัญหาความขัดแย้งเชิงเขตอำนาจระหว่างระบบการพิจารณาคดีสังฆกับศาลยุติธรรมของรัฐ

4.2.4 ความเป็นไปได้ในการถูกแทรกแซงทางการเมือง หากระบบที่พัฒนาขึ้นอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐมากเกินไป ย่อมเกิดความเสี่ยงว่าจะกลายเป็นเครื่องมือทางการเมือง ประสบการณ์จากพม่าที่ MaHaNa ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการให้อำนาจรัฐเข้ามาครอบงำพระศาสนา เป็นบทเรียนสำคัญที่ต้องคำนึงถึง

4.2.5 ข้อจำกัดด้านบุคลากรและความเชี่ยวชาญ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญทั้งด้านกฎหมายและพระธรรมวินัยเป็นอุปสรรคสำคัญ การพัฒนาระบบจึงจำเป็นต้องมีระบบการคัดเลือก อบรม และพัฒนาบุคลากรเฉพาะทาง รวมทั้งการแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิร่วม การฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง และการสร้างเครือข่ายวิชาการ

5. ความเหมาะสมต่อบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

ในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน ปัญหาพระสงฆ์ที่ประพฤติผิดพระธรรมวินัยได้กลายเป็นวิกฤตศรัทธาที่ทำลายต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา การพัฒนาระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์มีความเหมาะสมในหลายมิติ ดังนี้

5.1 ความจำเป็นเชิงโครงสร้าง ระบบนิคหกรรมแม้มีคุณค่าในทางศาสนา แต่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานความยุติธรรมสมัยใหม่และไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่สังคมได้ การพัฒนาระบบใหม่จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมต่อการสร้างกลไกที่มีความเป็นระบบ โปร่งใส และตรวจสอบได้

5.2 ความสอดคล้องกับบริบทสังคมไทย สังคมไทยยังคงยึดโยงกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง การพัฒนาระบบจึงสอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมไทยที่ต้องการเห็นการปฏิรูปเชิงสถาบันเพื่อธำรงศรัทธาทางศาสนา

5.3 ความเหมาะสมเชิงกฎหมายและการบริหาร แม้ประเทศไทยยังไม่มีโครงสร้างกฎหมายรองรับโดยตรง แต่การพัฒนาระบบสามารถอ้างอิงจากประสบการณ์การจัดตั้งศาลชำนาญพิเศษอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้ว โดยยึดหลักนิติรัฐควบคู่กับพระธรรมวินัย

5.4 บทบาทในการฟื้นฟูศรัทธา หากระบบที่พัฒนาขึ้นสามารถทำหน้าที่ได้อย่างโปร่งใส ยุติธรรม และเป็นอิสระจากการเมือง ย่อมมีศักยภาพสูงในการฟื้นฟูศรัทธาของประชาชน เพราะจะทำให้สังคมมั่นใจว่าพระสงฆ์ผู้กระทำผิดจะถูกตรวจสอบและรับโทษอย่างเหมาะสม

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์มีความเหมาะสมต่อบริบทประเทศไทยในปัจจุบัน เพราะตอบโจทย์ทั้งการแก้ไขปัญหาพระสงฆ์ที่ประพฤติผิดและการฟื้นฟูศรัทธาของประชาชนต่อพระพุทธศาสนา หากสามารถออกแบบให้มีความสมดุลระหว่างพระธรรมวินัยกับหลักนิติรัฐ และจัดการกับข้อจำกัดต่าง ๆ ได้อย่างรอบคอบ ระบบที่พัฒนาขึ้นจะกลายเป็นกลไกสำคัญในการธำรงความศักดิ์สิทธิ์และความชอบธรรมของสถาบันสงฆ์ในระยะยาว

อภิปรายผล

1. ความจำเป็นในการปฏิรูประบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์ของประเทศไทยที่ดำเนินการภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา โดยใช้กลไกนิคหกรรมเป็นเครื่องมือหลัก ยังคงประสบปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญหลายประการ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ McDaniel, J. T. ที่ชี้ให้เห็นว่าระบบการควบคุมวินัยพระสงฆ์ในประเทศไทยยังคงอาศัยกลไกแบบดั้งเดิมที่ขาดความเป็นทางการและความโปร่งใส ส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างความคาดหวังของสังคมสมัยใหม่กับความสามารถในการบังคับใช้ของระบบที่มีอยู่ (McDaniel, J. T., 2011)

ปัญหาหลักขณะเป็น Soft Law ของระบบนิคหกรรมที่ค้นพบในการวิจัยครั้งนี้สะท้อนถึงข้อจำกัดพื้นฐานของกลไกทางศาสนาที่อาศัยความสมัครใจและแรงกดดันทางสังคมเป็นหลัก Huxley, A. อธิบายว่าพระธรรมวินัยในสังคมเถรวาทมีลักษณะเป็นระบบกฎเกณฑ์ที่มุ่งเน้นการควบคุมภายในมากกว่าการบังคับใช้ภายนอก ซึ่งแม้จะมีประสิทธิภาพในบริบทสังคมแบบดั้งเดิม แต่กลับไม่เพียงพอในการจัดการกับความผิดที่มีผลกระทบต่อสาธารณะในสังคมสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น (Huxley, A., 1996) การขาดมาตรฐานที่เป็นเอกภาพและความไม่โปร่งใสที่พบในการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Schonthal, B. เกี่ยวกับปัญหาการบริหารจัดการทางศาสนาในศรีลังกา ที่ชี้ให้เห็นว่าการพึ่งพาดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ศาสนาในแต่ละระดับโดยปราศจากมาตรฐานที่ชัดเจนมักนำไปสู่ความไม่สม่ำเสมอและข้อครหาเรื่องการเลือกปฏิบัติ (Schonthal, B., 2016)

การขาดระบบอุทธรณ์ที่เป็นทางการเป็นอีกหนึ่งปัญหาสำคัญที่พบในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งขัดต่อหลักการพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่ Tyler, T. R. ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการรับรู้ถึงความเป็นธรรมของกระบวนการ (procedural justice) มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าความเป็นธรรมของผลลัพธ์ การมีกลไกอุทธรณ์และการทบทวนคำวินิจฉัยจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สร้างความเชื่อมั่นและความชอบธรรมให้กับระบบยุติธรรม ผลกระทบต่อความศรัทธาและเสถียรภาพทางสังคมที่ค้นพบในการวิจัยนี้สะท้อนถึงวิกฤตที่ Swearer, D. K. เรียกว่า "วิกฤตของสถาบันสงฆ์ในสังคมสมัยใหม่" ที่พระพุทธศาสนาเถรวาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องเผชิญกับความท้าทายในการรักษาความชอบธรรมและความเกี่ยวข้องในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Tyler, T. R., 2006); (Swearer, D. K., 2010)

2. กรอบทฤษฎีและแนวคิดทางกฎหมายที่รองรับ

การวิเคราะห์กรอบทฤษฎีและแนวคิดทางกฎหมายในการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีการลงโทษและกระบวนการยุติธรรมทางอาญากับการพัฒนาระบบการพิจารณาตัดสิน การนำทฤษฎีการลงโทษในเชิงสังคมมาประยุกต์ใช้สอดคล้องกับแนวคิดของ Durkheim, É. ที่อธิบายว่าการลงโทษมีหน้าที่ในการเสริมสร้างสำนึกกรรมและยืนยันค่านิยมร่วมของสังคม ในบริบทของพระพุทธศาสนา การลงโทษพระสงฆ์ผู้กระทำความผิดจึงมิใช่เพียงการตอบแทนความผิด แต่เป็นการแสดงให้เห็นว่าการละเมิดพระธรรมวินัยเป็นสิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้ (Durkheim, É., 1997)

หลักการกำหนดโทษที่เหมาะสมกับบุคคล (Individualized Sentencing) ที่นำเสนอในการวิจัยนี้สะท้อนถึงการพัฒนาของแนวคิดทางอาญาวิทยาจากสำนัก Classical School ไปสู่ Neo-Classical School ที่ให้ความสำคัญกับความแตกต่างของบุคคลและพฤติกรรมแห่งคดี (Beccaria, C., 1963) การพิจารณาพระสงฆ์ในฐานะบุคคลที่มีสถานะพิเศษทั้งทางศาสนาและทางสังคม จึงสอดคล้องกับแนวคิดนี้ และสามารถอธิบายได้ภายใต้หลักความเสมอภาคในเชิงเนื้อหา (substantive equality) ที่ Barak, A. อธิบายว่า การปฏิบัติต่อบุคคลอย่างแตกต่างกันอาจเป็นสิ่งที่ชอบธรรมหากมีเหตุผลรองรับที่เหมาะสม (Barak, A., 2012)

การบูรณาการแนวคิดจาก Classical School ที่เน้นการใช้เหตุผลและเสรีภาพเข้ากับ Positive School ที่เน้นปัจจัยเชิงโครงสร้างและการฟื้นฟู (Ferri, E., 1917) เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแนวคิด restorative justice ในกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่ Braithwaite, J. ซึ่งชี้ให้เห็นว่าระบบยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพควรมุ่งเน้นทั้งการป้องกันและการฟื้นฟู มากกว่าการลงโทษเพียงอย่างเดียว ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของพระธรรมวินัยที่มุ่งให้พระสงฆ์ผู้กระทำความผิดสามารถกลับคืนสู่เส้นทางแห่งธรรมได้ (Braithwaite, J., 2002)

การพัฒนาพระธรรมวินัยจาก Soft Law ไปสู่ Hard Law ที่เสนอในการวิจัยนี้สะท้อนถึงกระบวนการที่ Abbott, K. W. & Snidal, D. เรียกว่า "legalization" ซึ่งเป็นกระบวนการที่กฎเกณฑ์ที่มีลักษณะไม่เป็นทางการถูกพัฒนาให้มีความเป็นทางการ มีความชัดเจน และสามารถบังคับใช้ได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม กระบวนการนี้ต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังเพื่อไม่ให้สูญเสียความยืดหยุ่นและคุณค่าทางศาสนาที่แฝงอยู่ในระบบเดิม (Abbott, K. W. & Snidal, D., 2000)

3. การศึกษาเปรียบเทียบและบทเรียนจากต่างประเทศ

การศึกษาเปรียบเทียบกับศรีลังกาและพม่าที่นำเสนอในการวิจัยนี้ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับทางเลือกต่าง ๆ ในการจัดการกับปัญหาการควบคุมวินัยพระสงฆ์ กรณีของศรีลังกาที่การกำกับดูแลยังคงอยู่ในมือคณะสงฆ์เป็นหลักสะท้อนถึงแนวทางแบบดั้งเดิมที่พยายามรักษาความเป็นอิสระของสถาบันศาสนา แต่ประสบปัญหาคล้ายกับไทยในเรื่องความไม่เป็นเอกภาพและการขาดมาตรฐาน (Berkwitz, S. C., 2004) ในทางตรงกันข้าม กรณีของพม่าที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการสังฆมหานายก (MaHaNa) แสดงให้เห็นถึงแนวทางที่รัฐเข้ามามีบทบาทมากขึ้น แต่กลับถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเปิดช่องให้การเมืองเข้ามาแทรกแซง (Schober, J., 2011)

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Hirschl, R. เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและศาสนาในรัฐธรรมนูญนิยม (constitutional theocracy) ที่ชี้ให้เห็นว่าการหาจุดสมดุลระหว่างการรักษาความเป็นอิสระของสถาบันศาสนากับการสร้างกลไกตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพเป็นความท้าทายสำคัญที่หลายประเทศต้องเผชิญ (Hirschl, R., 2010) การเปรียบเทียบกับศาลชารีอะห์ในประเทศมุสลิมและศาลศาสนจักรในคริสต์ศาสนาที่นำเสนอในการวิจัยนี้ยังให้มุมมองที่กว้างขึ้นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของศาลศาสนา An-Na'im, A. A. และ Doe, N. ชี้ให้เห็นว่าศาลศาสนาสามารถดำรงอยู่ร่วมกับระบบกฎหมายของรัฐได้ หากมีการกำหนดขอบเขตอำนาจที่ชัดเจนและมีกลไกตรวจสอบที่เหมาะสม (An-Na'im, A. A., 2008); (Doe, N., 2011)

4. จุดแข็งและข้อจำกัดของแนวทางที่เสนอ

การวิเคราะห์จุดแข็งของแนวทางที่เสนอในการวิจัยนี้สะท้อนถึงศักยภาพในการแก้ไขปัญหาเชิงระบบของการควบคุมวินัยพระสงฆ์ การสร้างมาตรฐานที่เป็นเอกภาพสอดคล้องกับหลัก Rule of Law ที่ Tamanaha, B. Z. อธิบายว่าเป็นหลักการพื้นฐานของรัฐสมัยใหม่ที่ต้องการความแน่นอนและความเสมอภาคในการบังคับใช้กฎหมาย ความโปร่งใสและการตรวจสอบได้ที่เน้นในการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดธรรมาภิบาล (good governance) ที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล (Tamanaha, B. Z., 2004) โดยเฉพาะหลักการของ UNDP ที่เน้นความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบ (UNDP, 1997)

การรักษาความศรัทธาของประชาชนที่นำเสนอในฐานะจุดแข็งสำคัญสะท้อนถึงมิติทางสังคมวิทยากฎหมายที่ Weber, M. อธิบายว่าความชอบธรรมของสถาบันขึ้นอยู่กับความเชื่อและการยอมรับของสังคม การมีระบบการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมและโปร่งใสจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างและธำรงความชอบธรรมของสถาบันสงฆ์ (Weber, M., 1978)

อย่างไรก็ดี ข้อจำกัดที่ค้นพบในการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความท้าทายที่สำคัญในการนำแนวทางไปสู่การปฏิบัติ ความไม่พร้อมทางโครงสร้างกฎหมายสะท้อนถึงปัญหาที่ Berkowitz, D. et al. เรียกว่า "institutional deficit" ที่การขาดโครงสร้างทางกฎหมายที่เหมาะสมอาจเป็นอุปสรรคต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติแม้จะมีความจำเป็นและเหมาะสม (Berkowitz, D. et al., 2003) ความเห็นที่แตกต่างกันภายในคณะสงฆ์สะท้อนถึงความตึงเครียดระหว่างแนวทางแบบดั้งเดิมกับแนวทางสมัยใหม่ ซึ่ง Tambiah, S. J. อธิบายว่าเป็นลักษณะเฉพาะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในสังคมพุทธที่ต้องเผชิญกับความท้าทายในการรักษาความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการปรับตัวสู่ความทันสมัย (Tambiah, S. J., 1976)

ความเสี่ยงจากการทับซ้อนกับกฎหมายบ้านเมืองและการถูกแทรกแซงทางการเมืองที่ชี้ให้เห็นในการวิจัยนี้เป็นประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบ Cappelletti, M. เตือนว่าการจัดตั้งศาลชำนาญพิเศษต้องมีการกำหนดขอบเขตอำนาจที่ชัดเจนและมีกลไกตรวจสอบถ่วงดุลที่เหมาะสมเพื่อป้องกันการใช้อำนาจเกินขอบเขต ข้อจำกัดด้านบุคลากรและความเชี่ยวชาญยังเป็นอุปสรรคที่ต้องแก้ไขผ่านการพัฒนาระบบการศึกษาและฝึกอบรมที่เหมาะสม (Cappelletti, M., 1989)

5. ความเหมาะสมต่อบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

การวิเคราะห์ความเหมาะสมต่อบริบทสังคมไทยปัจจุบันในการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์ต่อโจทก์ทั้งความจำเป็นเชิงโครงสร้างและความคาดหวังของสังคม ความจำเป็นเชิงโครงสร้างที่ค้นพบสอดคล้องกับแนวคิดของ North, D. C. เกี่ยวกับนวัตกรรมเชิงสถาบันที่อธิบายว่าสถาบันต้องปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ระบบนิคมกรรมที่ออกแบบมาสำหรับสังคมแบบดั้งเดิมจึงต้องได้รับการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ (North, D. C., 1990)

ความสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยที่ยังคงยึดโยงกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การพัฒนาระบบมีความเป็นไปได้สูง Keyes, C. F. อธิบายว่าพระพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญของอัตลักษณ์ของคนไทย

การปฏิรูปสถาบันสงฆ์จึงไม่ใช่เพียงประเด็นทางกฎหมาย แต่เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางวัฒนธรรมและสังคม (Keyes, C. F., 1977)

ความเหมาะสมเชิงกฎหมายและการบริหารที่สามารถอ้างอิงจากประสบการณ์การจัดตั้งศาลชำนาญพิเศษอื่น ๆ ในประเทศไทยสะท้อนถึงความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ประเทศไทยมีประสบการณ์ในการจัดตั้งศาลเฉพาะทางหลายประเภท เช่น ศาลแรงงาน ศาลเยาวชนและครอบครัว และศาลภาษีอากร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระบบกฎหมายไทยสามารถรองรับศาลชำนาญพิเศษที่มีลักษณะเฉพาะได้

บทบาทในการฟื้นฟูศรัทธาที่นำเสนอในการวิจัยนี้เป็นเป้าหมายสำคัญที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Gombrich, R. & Obeyesekere, G. เกี่ยวกับการปฏิรูปพระพุทธศาสนาที่ต้องสมดุลระหว่างการรักษาประเพณีและการปรับตัวสู่ความทันสมัย การมีระบบการพิจารณาคดีที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมจะช่วยฟื้นฟูความเชื่อมั่นของประชาชนต่อสถาบันสงฆ์ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความมั่นคงทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย (Gombrich, R. & Obeyesekere, G., 1988)

สรุปว่า การพัฒนาระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์มีความจำเป็นและความเหมาะสมต่อบริบทสังคมไทยในปัจจุบัน แต่ความสำเร็จขึ้นอยู่กับกรอบที่รอบคอบซึ่งต้องสมดุลระหว่างหลักพระธรรมวินัยกับหลักนิติรัฐรักษาความเป็นอิสระของสถาบันศาสนาในขณะที่สร้างกลไกตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ และจัดการกับข้อจำกัดต่าง ๆ ผ่านการสร้างความร่วมมือกันระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ และการสื่อสารนโยบายที่มีประสิทธิภาพ

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีเกี่ยวกับพระสงฆ์ในประเทศไทยมีความจำเป็นและความเป็นไปได้ทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ โดยระบบนิคหกรรมปัจจุบันประสบปัญหาเชิงโครงสร้างสำคัญ ได้แก่ ลักษณะเป็น Soft Law ที่ขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้ การขาดมาตรฐานที่เป็นเอกภาพ ความไม่โปร่งใส และการตรวจสอบได้ รวมทั้งการขาดระบบอุทธรณ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความศรัทธาและเสถียรภาพทางสังคม การพัฒนาระบบใหม่สามารถอธิบายได้ภายใต้กรอบทฤษฎีการลงโทษทั้งในมิติการรักษาความสงบเรียบร้อย หลักการกำหนดโทษที่เหมาะสมกับบุคคล และทฤษฎีการป้องกันและฟื้นฟู โดยมีศักยภาพในการยกระดับพระธรรมวินัยจาก Soft Law สู่ Hard Law ที่บังคับใช้ได้จริง บทเรียนจากศรีลังกาและพม่าสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการสร้างสมดุลระหว่างความเป็นอิสระของสถาบันศาสนากับการสร้างกลไกตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาศาลสงฆ์ในฐานะพุทธนวัตกรรมการพิจารณาคดีจะเป็นกลไกสำคัญในการธำรงความศักดิ์สิทธิ์และความชอบธรรมของสถาบันสงฆ์ไทยในระยะยาว โดยสร้างสมดุลระหว่างการรักษาลักษณะพระธรรมวินัยกับการนำมาตราฐานกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม งานวิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1.1) รัฐควรดำเนินการตรากฎหมายระดับพระราชบัญญัติว่าด้วยศาลสงฆ์และวิธีพิจารณาคดีเกี่ยวกับสงฆ์โดยกำหนดให้ศาลสงฆ์เป็นศาลชำนาญพิเศษที่มีอำนาจจำกัดเฉพาะคดีพระธรรมวินัยและไม่ทับซ้อนกับอำนาจศาลยุติธรรม 1.2) จัดให้มีองค์คณะผสมระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระธรรมวินัยและกฎหมาย พร้อมกระบวนการพิจารณาที่โปร่งใสตามหลัก due process และระบบไต่สวน 1.3) จัดให้มีระบบอุทธรณ์และกลไกตรวจสอบที่เหมาะสมเพื่อสร้างความชอบธรรมของระบบ 1.4) พัฒนาบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญทั้งด้านพระธรรมวินัยและกฎหมายผ่านการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ และ 1.5) สร้างความร่วมมือกันระหว่างรัฐ คณะสงฆ์ และสังคมผ่านการสื่อสารเชิงนโยบายที่มีประสิทธิภาพเพื่อหลีกเลี่ยงความเข้าใจผิดว่าเป็นการแทรกแซงศาสนา และ 2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป 2.1) ควรมีการศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับรูปแบบการยอมรับและทัศนคติของพระสงฆ์ในระดับต่าง ๆ ต่อแนวคิดศาลสงฆ์ รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการยอมรับหรือต่อต้าน เพื่อนำไปสู่การออกแบบกลไกที่สอดคล้องกับบริบทจริงและลดความขัดแย้งในกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ และ 2.2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเชิงลึก

กับประเทศที่มีศาสนาหรือกลไกพิจารณาดีทางศาสนาที่ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อสกัดบทเรียนเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับโครงสร้างองค์กร กระบวนการคัดเลือกผู้พิจารณาดี และกลไกการตรวจสอบถ่วงดุลที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทไทยได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

- พระมหาสุชาติ ธรรมกาโม และคณะ. (2565). ระบบศาลในกระบวนการยุติธรรมคณะสงฆ์ไทย. วารสารวิจัยวิชาการ, 5(5), 317-330.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. (2535) ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 109 ตอนที่ 106 ก หน้า 5-11 (4 มีนาคม 2535).
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก หน้า 1-90 (6 เมษายน 2560).
- Abbott, K. W. & Snidal, D. (2000). Hard and Soft Law in International Governance. *International Organization*, 54(3), 421-456. <https://doi.org/10.1162/002081800551280>.
- An-Na'im, A. A. (2008). *Islam and the secular state: Negotiating the future of Shari'a*. Massachusetts, United States: Harvard University Press.
- Barak, A. (2012). *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*. New York, United States: Cambridge University Press.
- Beccaria, C. (1963). *On Crimes and Punishments* (Introduction by Paolucci, H. Trans.). New York, United States: Macmillan.
- Berkowitz, D. et al. (2003). Economic development, legality, and the transplant effect. *European Economic Review*, 47(1), 165-195. [https://doi.org/10.1016/S0014-2921\(01\)00196-9](https://doi.org/10.1016/S0014-2921(01)00196-9).
- Berkwitz, S. C. (2004). *Buddhist History in the Vernacular: The Power of the Past in Late Medieval Sri Lanka*. Leiden, Netherlands: BRILL.
- Braithwaite, J. (2002). *Restorative justice and responsive regulation*. New York, United States: Oxford University Press.
- Cappelletti, M. (1989). *The Judicial Process in Comparative Perspective*. Oxford, United Kingdom: Clarendon Press.
- Doe, N. (2011). *Law and Religion in Europe: A Comparative Introduction*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199604005.001.0001>.
- Durkheim, É. (1997). *The Division of Labor in Society* (Original work published 1893, W. D. Halls, Trans.). New York, United States: Simon and Schuster
- Ferri, E. (1917). *Criminal sociology*. Boston, Massachusetts, United States: Little, Brown, and Company.
- Gombrich, R. & Obeyesekere, G. (1988). *Buddhism transformed: Religious change in Sri Lanka*. Princeton, New Jersey, United States: Princeton University Press.
- Hirschl, R. (2010). *Constitutional Theocracy*. Massachusetts, United States: Harvard University Press.
- Hooker, M. B. (2008). *Indonesian Syariah: Defining a National School of Islamic Law*. Heng Mui Keng Terrace, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Huxley, A. (1995). Buddhism and law: The View from Mandalay. *Journal of the International Association of Buddhist Studies*, 18(1), 47-95.

- Keyes, C. F. (1977). *The Golden Peninsula: Culture and Adaptation in Mainland Southeast Asia*. Honolulu, Hawaii, United States: University of Hawaii Press.
- Kitiarsa, P. (2008). *Religious Commodifications in Asia: Marketing Gods*. London, United Kingdom: Routledge.
- McDaniel, J. T. (2011). *The Lovelorn Ghost and the Magical Monk: Practicing Buddhism in Modern Thailand*. New York, United States: Columbia University Press.
- North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>.
- Schober, J. (2011). *Modern Buddhist Conjunctures in Myanmar: Cultural Narratives, Colonial Legacies, and Civil Society*. Honolulu, Hawaii, United States: University of Hawaii Press. <https://doi.org/10.21313/hawaii/9780824833824.001.0001>.
- Schonthal, B. (2014). Constitutionalizing Religion: The Pyrrhic Success of Religious Rights in Postcolonial Sri Lanka. *Journal of Law and Religion*, 29(3), 470-490. <https://doi.org/10.1017/jlr.2014.21>.
- Swearer, D. K. (2010). *The Buddhist World of Southeast Asia*. (2nd ed.). New York, United States: State University of New York Press.
- Tamanaha, B. Z. (2004). *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511812378>.
- Tambiah, S. J. (1976). *World Conqueror and World Renouncer: A Study of Buddhism and Polity in Thailand Against a Historical Background*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511558184>.
- Tyler, T. R. (2006). *Why People Obey the Law*. New Jersey, United States: Princeton University Press.
- UNDP. (1997). *Governance for sustainable human development: a UNDP policy document*. New York, United States: United Nations Development Programme.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley, California, United States: University of California Press.